
I stormens öga

Veganrörelsen och motståndets metaforer

AV VERONICA ABNERSSON

den 15 september 1994 kan man i *Västerbottens-Kuriren* läsa om hur tre lastbilar, som tillhör köttproducenten Scan, är totalförstörda genom en anlagd brand. På en av bilarna har ett bomärke lämnats som ett tecken på vilka som utfört dådet. *Meat is murder* står det med sprayburksspretiga bokstäver. Efter denna händelse har Umeå hamnat på den internationella kartan — staden har blivit känd som "veganismens fäste".

I över ett år har jag samlat material till min avhandling som, i vid mening, kommer att behandla hur dagens veganism gestaltas och kommuniceras. Genom att göra intervjuer, skicka ut frågelistor via Internet samt delta och observera vid demonstrationer och möten har mina kunskaper om rörelsen sakta ökat. Den här artikeln handlar om hur, och med vilka metoder, medlemmarna i veganrörelsen framställer och kommunicerar sitt politiska budskap. Med vilka redskap och attribut uttrycker veganerna sitt engagemang i rörelsen? Vad är det veganerna inte vill "svälja" när de tar avstånd ifrån animaliska produkter?

Att kombinera ideologi med praktik

Under intervjuerna framträder ofta berättelser som visar på hur valet att bli vegan är ett

medvetet val som kräver eftertanke och mod. De flesta veganer menar att övergången till veganismen har varit planerad även om de inte uppfattat det så i början. Många var vegetarianer när de började att lockas av veganismen. Av den anledningen blev övergången till en vegansk livsstil en naturlig utveckling av den egna identiteten och en möjlighet att ytterligare förstärka upplevelsen av att vara "på rätt väg i livet", som Johanna, en av mina informanter, påpekar.

Jag blev vegan efter att ha varit vegetarian en tid. Det var betydligt lättare att bli vegan än vegetarian — marken var liksom förberedd. [...] Veganism blev någon slags fulländning. Det föll sig så naturligt att jag kunde inte stöda mjölkindustrin när jag inte stödde köttindustrin. Det fanns ju så himla många argument så det föll sig naturligt. Det funkar ju inte. Det var en logiskt påföljd att bli vegan. Äntligen var jag på rätt väg i livet. [...] Det kändes så himla rätt att ta det steget och jag tänkte ... de andra problemen får komma när det kommer. Jag brydde mig inte om det för att jag måste göra så här för annars går det liksom inte. Det skulle vara fel och ologiskt att inte gå vidare. Och i och med att jag kände så där så tror jag att de andra problemen blev mindre framträdande. Jag visste ju att det skulle bli diskussion hemma och i skolan och så. Men det var viktigt att jag visste vad jag ville och det hjälpte ju till.

Johanna gestikulerar ivrigt när hon berättar om inträdet in i den nya livsstilen. För henne var det ett naturligt steg och hon poängterar att den där gången, för tre år sedan, fanns

ingen återvändo. Retrospektivt kan hon tycka att hennes berättelse låter förenklad. Ofta var livet, och vardagen, allt annat en enkelt. Att lära in nya matvanor samt att ständigt argumentera för sin livsstil i skolan, hemma och bland kompisar minns hon som en del av den vardagliga kampen, en kamp som många gånger var tröttande. De enklaste saker komplicerades och speciellt kommer hon ihåg hur den sociala samvarons rumslighet förändrades. Det var t.ex. inte lika lätt att gå och fika eller äta ute. Att "äta ute" blev för henne synonymt med "att sitta och peta i en tråkig sallad". Utbudet begränsades av hennes ökade behov av alternativ. Måns har liknande erfarenheter:

Jag blev vegan för cirka två och ett halvt år sedan. Då hade jag varit vegetarian innan i ungefär två år. Jag kommer ganska väl ihåg hur det var. Jag var aktiv i Ung vänsters ungdomsförbund, och vi hade en stor debatt om djurrättsfrågor och huruvida det var rätt att äta kött i Ung vänster och så. Jag var ju liksom redan då engagerad i den debatten och drev den utifrån ett djurrättsperspektiv. Men jag kände ändå att det verkade vara så jobbigt att vara vegan. Det var lite fanatiskt och så. Folk kanske bara skulle bli rädda för mig om de hörde att jag är vegan. Jag tänkte att nej, det är nog bättre att vara vegetarian. Men hela den där debatten var så engagerande så att jag tänkte att nu jäklar.

Men jag tycker att det har varit ett stort steg att bli vegan och för mig har den sociala biten varit svårast. Det finns ju sojamjolk och sojagräddor så det är ju ganska lätt att ersätta men jag tycker att det är svårt när det inte finns ett vegetariskt alternativ på en restaurang. Har man tur finns det en paj eller något sånt. Lagar man mat själv så tycker jag inte alls att det är svårt. Men en person som tycker om gräddig mat eller är lite bekväm av sig eller inte har någon vegansk kokbok eller umgås med andra veganer... för henne, eller honom, tror jag att veganismen kan vara svår att vänja sig vid. Jag har en kompis som var vegan men hon har slutat nu eftersom hon inte umgicks med andra veganer. Då märkte jag att det där bara försvann, det torkade ut liksom...

Måns tvekade en tid innan han bestämde sig. Var det mödan värt? Till slut avgjordes valet

av hans engagemang för ekologiska frågor, och tankarna kring rättvisa som ett globalt fenomen.

Ju mindre kött vi människor äter desto fler munnar kan vi mätta. Skövligen av regnskog, bara för odla upp åkermark så att vi i västvärlden ska kunna äta kött, och alla andra negativa aspekter av köttätandets konsekvenser, var avgörande för att jag skulle bli vegan.

Det finns många skäl till att bli vegan. Johanna och Måns framhåller djurrättsargumenten.

Historiskt sett har veganismen varit en utpräglad hälsorörelse där den animaliska kosten utgjorde det största hotet mot en frisk och sund kropp (jfr Salomonsson 1987). I sin matkulturella betydelse är veganism en strikt form av vegetarism och en benämning på idéer som omfattas av människor som av olika, främst hälsomässiga och religiösa, skäl avstår från att äta kött och andra animaliska produkter, som t.ex. mjölk, ägg och ost (Moran 1997). Till skillnad från de vegetarianer som endast utesluter kött och andra utvalda animaliska livsmedel från sin kost, innebär den veganska livsstilen att alla produkter som på ett eller annat sätt har en anknytning till djurriket exkluderas.

Under hela 1990-talet har innebörderna och tolkningarna av vad veganism egentligen är förändrats i takt med att rörelsen fått allt fler medlemmar. I dag är veganismen på väg att utvecklas till en mångbottnad proteströrelse inom vilken man kan finna fragment från t.ex. hälsolära, humanism, individualism, utilitaristisk filosofi, vänsterradikalism och miljöaktivism (jfr Karlsson 1998). Av de många intresseriktningarna kan man förstå att rörelsens innehåll är komplext och därför inte låter sig beskrivas på ett enkelt sätt.¹

Veganernas ideologiska utgångspunkt är att globala maktrelationer kan påverkas genom vardagslivets praktik och på olika sätt

förankras rörelsen i det civila samhällets sociala relationer. Genom veganernas synliga aktioner, i form av demonstrationer, manifestationer och aktioner, samt genom den veganska livsstilen och köpbojkotten av animaliska produkter, framför de sina protester vilka i huvudsak riktas mot ett samhällssystem som rymmer maktobalans mellan arter, raser och kön.

I Umeå har veganrörelsen sedan tidigt 1990-tal, formerats till en ungdomskultur med många aktiva medlemmar. Rörelsen är organiserad som ett spontant nätverk utan medlemsregister men med upprop och annonser via bl.a. internet. I detta nätverk ingår personer som bland annat orienterar sig mot organisationer som Djurrättsalliansen, Nordiska samfundet mot plågsamma djurförsök, Djurens befrielsefront, Green Ethic, Syndikalisternas ungdomsförbund och Hare Krishna. På grund av att rörelsen är löst sammansatt och saknar organiserade sammankomster får varje intressent, som vill delta i kampen, själv söka information om de aktiviteter som är på gång.

Kärnan inom dagens framväxande veganrörelse är solidaritet och medkänsla med djuren. Den grundläggande utgångspunkten är att djur och människor har samma värde och att människor, genom sin intelligens, har ett moraliskt ansvar för djuren (jfr Singer 1996). Enligt veganerna har djuren ett liv som liknar människans där såväl biologiska som individuella och sociala behov styr. Av den anledningen är det moraliskt oförsvarbart att tillfoga djur lidande och död (Regan 1997). Sören, som är medlem i Veganska ambassaden², deklamerade följande vid en demonstration i Umeå den 9 november 1996:

Det är lika moraliskt irrelevant och godtyckligt att utöva förtryck mot en annan individ bara för att hon/han råkar tillhöra "fel art" som att hon/han tillhör fel kön eller ras. Rasism och sexism är ju kända och uppmärksammade begrepp i dagens

Sverige; speciesism³, artegoism eller artförtryck är det inte.⁴

För Sören, som själv framhårdar att han är en etisk vegan, finns en stor mängd konsumtionsvaror och nöjen som han, och många med honom, avstår ifrån eftersom de anses vara tecken på exploatering av, och grymhet mot, djur. Ull, silke, dunkuddar, parfymer och tvålar, många mediciner, rengöringsmedel, hästkapplöpning och cirkus utgör endast några exempel på oetiska objekt och aktiviteter (jfr Moran 1997). Han är också noga med att påpeka att veganismen inte får reduceras till att bara gälla matvanor. För honom är den veganska livsstilen endast en konsekvens av djurrättsidén.

Runt kampen för djurens rättigheter har även en ny livsstil vuxit fram som främst brukas av ungdomar. *Straight edge* konnoterar till moraliska och etiska värden och är en typ av renlevnadsideologi. Begreppet betyder klar gräns och innebär att individen ska, förutom att utesluta alla animaliska produkter, leva så rent som möjligt utan alkohol eller andra former av droger.⁵ Till denna livsstil hör även hardcore — musiken som är en blandning av sjuttiotalspunk, hip hop och hårdrock.

Medan vissa menar att veganismen är en övergående trend bland ungdomar hävdar andra att rörelsen är stark p.g.a. att den ställer krav och aktivt agerar för en samhällsförändring. För veganerna själva är veganismen början på något nytt där blickarna riktas mot en framtida samhällsordning där respekt för djuren, naturen och livet står i centrum (jfr Singer 1992).

Inom veganrörelsen är budskapet "djurens befrielse" en central utgångspunkt som ligger till grund för hur veganerna i praktiken vill komma till rätta med den maktobalans som råder. Men parallellt med kampen för djurens rättigheter pågår även andra kamper som understryker analogin mellan

artism (artförtryck), rasism och sexism (Gålmark 1998).

Den publika ritualen

Det är lördag i slutet av augusti och ett hundratal ungdomar har samlats för att demonstrera mot McDonald's etablering i centrala Umeå. Många är veganer men i demonstrationståget, som sakta slingrar sig fram genom stan, går även representanter från olika miljö- och vänsterorganisationer. Allt går lugnt till bortsett från att tystnaden ibland bryts av orden: *JA-GA Ro-nald ut ur stan! JA-GA Ro-nald ut ur stan! JA-GA Ro-nald ut ur stan!*

Ihärdigt, och i en slags bottenlös vrede skanderar en ung kille *JA-GA*. Han är också den person som sätter i gång talkören. Det är han som lägger an tonen och bestämmer hur budskapet ska deklameras. Blodådrorna på hans hals sväller upp till bristningsgränsen. Ansträngningen färgar ansiktet rött. Om och om igen tar han sats och fyller lungorna med luft. Skriken blir till avgrundsvrål. De andra som går med i demonstrationståget förfärdigar meningen med sina röster. Orden staplas på varandra och bildar en rytmisk diktion. *JA-GA . . . Ro-nald ut ur stan!*

De senaste fyra åren har demonstrationerna avlöst varandra. Just den här dagen är det Ronald, McDonald's clown som ska bort, symbolen som förväntas stå för det välkomnande, festliga, familjära och barnvänliga. Demonстранterarna gör honom till en förtäckt fara, en figur som under masken döljer mer än vad ytan signalerar. Veganerna vill demaskera honom och visa på vad som egentligen döljer sig bakom den färggranna fasaden. I deras ögon blir han en motsägelsefull representant för konsumtionssamhällets omoraliska bakgård.

Med snabba steg följer jag efter demonstranterna. Jag går inte med i tåget utan väl-

jer att betrakta det utifrån. Deltagarna pratar med varandra, skrattar, skämtar, stöjar, skanderar, förmanar, håller upp banderoller, vinkar åt kompisar och föräldrar som går bredvid och filmar eller tar bilder. Att dokumentera ritualen verkade vara lika viktigt som manifestationen i sig och det är uppenbart att de blixtrande kamerorna avgränsar och ramar in skeendet (jfr Becker 1995).

Demonstrationen utgör ett "display event", en förberedd exposition där föremål och handlingar laddas med mening och värde samtidigt som allting kan beskådas (jfr Abrahams 1981). Situationen är kakafonisk och svår att fokusera. Blandningen av människor med olika roller som aktörer och åskådare konstruerar tillsammans med platsen, situationen och formen, ett estetiskt och symbolmättat skådespel som illustrerar tanken om att symboler, och symboliska handlingar, kan sammanföra disparata känslor och perspektiv (jfr Engman 1995).

I och med mediernas fokusering på de stundtals våldsamma direktaktionerna mot köttindustrins olika distributionskanaler, som djurtransporter och gatukök, blev den "militanta veganismen" samlingsnamnet för en grupp djurrättsaktivister som tog till okonventionella metoder i sin kamp för djurens rättigheter. Koncentrationen riktades mot sabotageaktionerna och den "militanta veganismen" tog form genom tidningsrubrikernas representationer. Genom att medierna fokuserade våldshandlingarna ringade de in förövarna och satte ett namn på dem. Därmed blev veganismen också mer hanterbar.

Även om sabotageaktionerna fått den största uppmärksamheten karakteriseras motståndet inom veganismen lika ofta av en civil olydnad⁶ präglad av ett icke våldssamt handlande. Den civila olydnaden har, tillsammans med demonstrationer, manifestationer och spridning av flygblad och broschyrer blivit en av de metoder som

veganrörelsen bedömer som mest nödvändig eftersom den lätt fångar mediernas intresse och därmed skapar opinion utan att "skrämma".⁷

De sociala aktiviteterna kan analyseras på flera plan. På en gruppnivå blir aktivitetshandlingarna en förenande kraft som expressivt konstruerar veganernas gemenskap och håller dem samman som en grupp (jfr Petersen & Thörn 1994). I och med veganernas sociala handlingar formuleras också det politiska budskapet och visionerna manifesteras i praktiken konkret och reflexivt — reflexivt eftersom målen för aktionen inte kan separeras från handlingarna. Reflexiviteten innebär ökade möjligheter för, men också krav på den personliga, såväl som kollektiva, identiteten. Vem är jag? Vem förväntas jag vara?

Direktaktionerna är även symbolhandlingar eftersom "intentionen är att framställa eller gestalta, i betydelsen att representera" (Thörn 1997:6). Av den anledningen är direktaktionen publik och innebär att utopin visualiseras genom att manifestationen vänder sig mot det politiska systemet och utåt, mot samhället i övrigt (jfr Petersen & Thörn 1994). Demonstrationen blir ett offentligt skådespel där publiken aktivt deltar genom sin närvaro. Utifrån detta perspektiv blir veganerna aktörer på en scen där de bemöter varierande publik, samtidigt som de presenterar sig själva och budskapet (jfr t.ex. Goffman 1974, Klein 1995, Bell 1992).

Veganernas direktaktiva metoder gör dem till frivilliga deltagare i en offentlig ritual. Medvetna om sitt aktörsskap transformerar de gator och torg till scener från vilka de kan beskåda och beskådas (jfr Klein 1995).

Klara har varit vegan i drygt fem år. För henne är det viktigt att de idéer som veganismen står för förankras i de breda folklagren. Men hon manar även till självkritik när det gäller rörelsens arbete som av många

anses överdrivet och fanatiskt. Självkritiken blir ett led i den process som kan förbättra arbetsmetoderna men också rörelsens anseende.

Det är lätt att tolka veganrörelsen som sektarisk. Människor förväntar sig alltid negativa saker, [...] det gäller nog inte bara mot veganrörelsen utan det finns en slags negativ förväntan som lätt blir kultur av en rörelse som sluter sig för mycket. Det gäller ju även anarkistgrupper och grupper som frivilligt går in i något slags hemlighetsmakeri och inte försöker vara "i stormens öga" — där det är som jobbigast. Gandhi sa ju faktiskt att man ska "försöka vara där de vanliga människorna är och där striden verkligen är". Det är viktigt att röra sig bland vanliga människor. Försöker man vara där, och bygger upp en rörelse tillsammans med likasinnade, ja då kommer man framåt tror jag. Och då slipper man mycket av det sektar gärna får — de negativa förväntningarna och paranoidea dragen. Det är hemskt att säga så här men det är viktigt att vara självkritisk.

Kött som metafor

De olika protestaktionerna är politiska handlingar. Genom dessa kan veganerna tillsammans med sina bundsförvanter uttrycka ideologiska hållningar och kommunicera dem till andra. Samtidigt finns det plats för individualitet som under demonstrationerna spelas ut genom färggranna frisyrier, kroppsspråk och egenhändigt hopsnickrade plakat där samvetets röst, ideologins kärna, betonas i slutsatser som: "Jag vill inte att min mage ska vara en kyrkogård".

Avståndstagandet från köttet är en av veganismens viktigaste identitetsmarkörer. Genom att vägra äta "kött" specificerar veganerna sitt motstånd mot västvärldens överkonsumtion och produktion av föda. Den identitetspolitiska kampen för kroppsligas och avståndstagandet från "köttet" blir en symbolisk handling (Woodward 1996:10) med metaforiska kopplingar. Eftersom köttet inte är ätbart är det något annat. Genom att omvandla det förgivettagna och sätta nya

Tvåhundra veganer från hela landet samt från Finland demonstrerade mot köttindustrin under bevakning av ett stort polisuppbåd i Umeå den 11 november 1996. Foto: Johan Gunséus, Västerbottens-Kuriren.

ord på normerade självklarheter skapas världeladdade redskap i kampen mot "djurförtrycket".

Burhöns, vad är det för höns egentligen? Burfåglar, är det fåglar som inte kan flyga? Försöksdjur, slaktdjur, sommarkatter... listan kan göras lång. I det språk som används ligger mycket av förtrycket. Språket kan hjälpa till att missleda, att sortera in djuren i kategorier med speciella egenskaper [...] Ordets makt är stor, var uppmärksam. Låt inte djurförbrukarna ha all makt över språket (Djurens rätt 3:1996).

Veganrörelsens utopiska budskap är även feministiskt. Detta framgår i såväl deras verbalt formulerade ställningstaganden som

i deras symboliska uttrycksformer. I den feministiska kritiken länkas produktionen och konsumtionen av kött till kvinnans låga status i ett patriarkaliskt samhälle. I sin bok *The Sexual Politics of Meat: A Feminist — Vegetarian Critical Theory* (1990) resonerar Carol Adams kring hur tanken om att kött är "good for you" ingår i en patriarkal diskurs där kött associeras med en traditionell maskulinitet. Vidare anser Adams att djuren görs till objekt och utsätts för onödigt våld i den maskulina köttproduktionens namn. Detta maktövertag skapar en praktik som konstituerar en syn på kvinnor och djur som objekt, men även subjekt, för våldshand-

lingar (1990:42). En logisk följd av hennes resonemang blir att alla feminister borde vara etiska vegetarianer. Genom att utesluta kött och kämpa för djurens rättigheter kan det patriarkala samhällssystemet splittras. Därmed kan kampen för kvinnans frigörelse påskyndas (ibid).

Många veganer har anammat detta feministiska betraktelsesätt och i flera fall är veganismens kamp densamma som feminismens. I båda intresseriktningarna finns en ambition att synliggöra dem som kontinuerligt exkluderats.

I veganernas tolkningar blir också "köttet" en metafor för död, krig, ondska, maktövertag och ojämlikhet. Vid demonstrationer används banderoller och plakat där slagord som, "Kött är mord" och "Så länge det finns slakthus finns det slagfält" får symbolisera veganernas kamp mot, och bilder av, köttindustrin. Fotografier på djur i "fångenskap" och slaktsituationer används i samma syfte.⁸

Vid återkommande tillfällen har liemannen dykt upp under demonstrationerna. I svart fotsid kappa och med det vitmålade ansiktet som döljs bakom kåpan smyger han omkring bland publiken och accentuerar dödsmetaforen. Är han den onde som tränger sig på när man minst anar det? Symboliserar han ödet som en metafor för döden och därmed ständigt närvarande? Är det liemannen som ska få publiken att vakna upp i ljuset av de "synder" som veganerna konstruerar?

Demonstrationernas rituella symboler är multivokala, svårtolkade, till och med motsägelsefulla. Men även om skådespelen ofta innehåller subtila symboler materialiseras den politiska åskådningen i de verbaliserade åsikterna. I talen om rörelsens innehåll och mål konkretiseras idéerna och även i detta fall används allegorierna flitigt. Veganerna ifrågasätter ständigt vad människor har för rätt att se djur som varor och produkter som

kan ägas. Under en demonstration mot köttindustrin i november 1996 manifesterades ifrågasättandet i följande tal:

Man undrar egentligen hur det är ställt med människors empatiförmåga när de kan sjunka så lågt att de stödjer köttindustrin. Vad skulle ni som producerar och konsumerar animalier tycka om att vara instängda dygnet runt, året om, under hela ert liv? Vad skulle ni tycka om att få en elektriskt stöt så fort ni försöker gå några hundra meter bort? Vad skulle ni tycka om att bli avrättade för något så trivialt som smaken på en matvara? Vad skulle ni tycka om att bli framtagna ert barn direkt efter födseln? Vad skulle ni tycka om att bli bestulna på eran mjölk eller era ägg? Vad skulle ni tycka om att bli tvångskastrerade?

Men det är ju bara djur, ursäktar sig köttätarna. Det är bara judar, sa nazisterna! Just det, i sitt förhållande till djur av andra arter är de flesta människor nazister...⁹

I talet blir veganernas tankar om hur djuren har samma emotionella behov som människan tydliga genom det repetitiva och redundanta budskapet. Anförandet är retoriskt formulerat och bygger på en önskan om inlevelse och igenkännande. Förföljelsen av judar under andra världskriget och nazismen bildar en jämförande fond. Vad skulle vi, människorna, tycka om...? I de olika frågorna ligger en vädjan om empati. Målet är att åhörarna ska få känslan av att de, genom sitt köttätande, är delaktiga i något ondskefullt och onödigt. Talet bildar ett limitativt rum där gränserna mellan natur och kultur korsar och överlappar varandra. Inom veganismen blir köttätandets praktik grotesk, ociviliserad och ett slöseri med resurser.

Vi har inget behov av att äta kött, varför ska man då göra det? Jag gillar att se till helheten. Exempelvis är det många som köper så billig mat som möjligt, just för att det är så billigt. Det anser inte jag. Det är billigt för stunden, men i längden blir det dyrt på grund av miljöskador, sjukdomar, direkt från besprutningsmedlet på grönsakerna indirekt genom miljöpåverkan. Därför köper jag uteslutande eko-

logisk mat, det är bra för helheten det vill säga för min hälsa, miljön och därmed också för din hälsa och alla andra människor och djurs hälsa. Alla tjänar på det. Köttätande är ett onödigt lidande, en onödig miljöförstöring, energislöseri, hälsofarligt och så vidare.

Citatet är hämtat från ett frågeslistesvar som Johannes skickade in till mig via internet. I hans tankar utgör köttet basen för en civilisationskritik och åskådliggör hans motstånd mot ett samhälle som han anser vara nedsmutsat, hälsofarligt och hotfullt. För att perspektivera sina åsikter hämtar han bilder från ett utopiskt landskap bortom dagens. Han säger inget uttalat om detta landskap men det finns ändå där som en tänkbar kontrast till de hotbilder han målar upp. Helheten är viktig, och ekonomin.

Att investera i helheten innebär en investering i jaget. Johannes vill själv vara med och skapa det framtida samhället. Genom att reflektera över sin egen roll i denna process formulerar han ett känslomässigt förhållande till naturen i ekologiska och ekonomiska termer.

Sökandet efter det autentiska, det som enligt kulturella normer anses orört, okontrollerat och "rent", i förhållande till det artificiella och förstörda, är en viktig del av veganismen. Ofta stannar inte engagemanget i ett planlöst sökande utan för de flesta handlar det om att konkret arbeta för att utopierna ska omformas och bli realiteter.

I det postindustriella samhället får den kulturella sfären ökad samhällelig betydelse. Detta innebär en ökad reflexivitet och att allt fler områden genomsöks och bearbetas i jakten på giltiga, eller kanske möjliga, identiteter. När veganerna sätter likhetstecken mellan människan och djuren vidgas även den moraliska sfären. Genom att sätta ord och bilder på "djurens "lidande" kritiserar veganerna samhället samtidigt som de med dessa metoder visar på alternativa livsstilar.

Att leva utopin

Sociologen Alberto Melucci myntade begreppet "nya sociala rörelser" som en gemensam term för de rörelser som fick ett uppsving i slutet av 1960-talet för att utvecklas ytterligare under 1970-talet (Melucci 1992). Miljörörelsen, kvinnorörelsen och fredsrörelsen är några exempel på sådana rörelser.

De nya sociala rörelserna skiljer sig från de gamla när det gäller värderingar, aktionsformer och social sammansättning. Till sin form är de okonventionella och strävar efter att vara antihierarkiska, informella och gränsöverskridande (Melucci 1992:78). De gamla rörelsernas aktivitetsfält var i huvudsak de politiska arenorna. De nya rörelserna agerar på de kulturella. Konflikterna gäller inte längre materiella resurser utan nu riktas fokus mot postmateriella värden som relationen till naturen, kroppen och de Andra. I mycket handlar det om självuppfattning och att få kontroll över den personliga såväl som den kollektiva identiteten.

Det finns ett dialektiskt förhållande mellan sociala rörelser och social förändring. De nya sociala rörelserna kan ses som produkter av det moderna samhällets förändringsprocesser och med sitt kollektiva handlande medverkar de till samhällsförändring (jfr Thörn 1991). Melucci skiljer på en rörelses manifesta och latent nivå. Inom veganismen utgör demonstrationer och aktioner rörelsens manifesta, synliga, nivå medan den latent, osynliga, nivån har sin bas i vardagslivets gömda nätverk. I vardagslivet ligger, enligt Melucci, rörelsens verkliga styrka. Det är i vardagen som aktörerna verkligen lever och praktiserar sin ideologi — utopin (Melucci 1992:24). Att "leva utopin" i vardagens praxis är ett reflexivt förhållningssätt som perspektiverar den egna organisationsformen. Veganernas ickeanimaliska diet och deras konsekventa avståndstagande från päls,

skinn och mocka utgör några av de handlingar som betecknar målet. På detta sätt inbegrips utopierna i den levda verkligheten som ett medel för hur rörelsen ska organiseras och hur den ska agera för förändring (1992:12).

Veganerna är inte bara på jakt efter en personligt hållbar identitet utan agerar aktivt för en samhällelig förändring. Vad kan veganismens förändringsambitioner säga om det postmoderna? Hur påverkar rörelsens komplexa symbolbruk etablerade institutioner i samhället? Det finns all anledning att återkomma till dessa frågor.

Noter

¹ I den här artikeln väljer jag att använda begreppet veganrörelse även om termen är något ospecifik. Jag kallar rörelsens medlemmar kort och gott för veganer även om ett flertal av mina informanter hellre identifierar sig med begrepp som etiska veganer, djurrättsaktivister eller djurrättsveganer.

² Veganska ambassaden beskriver sig själva som ett "interspeciellt nätverk för alla djurs frigörelse". Ambassaden agerar mot alla former av förtryck som t.ex. sexism, speciesism, rasism osv. Källa: Wysiwyg: //6http://www.geocities.com/CapitolHill/59 58

³ Species är latin och betyder art. Termen Speciesism myntades av den engelske filosofen Richard Ryder och är artmotsvarigheten till rasism. Ordet finns ännu inte i svenskan. Av den anledningen används artförtryck eller artegoism som synonymer. Källa: Wysiwyg://6http://www.geocities.com/CapitolHill /59 58

⁴ Källa: Eliasb/djurrättsidorna/texter/galnames. Html. Citat hämtat från artikeln "Galna människosjukan" av Sören Nordgren 3. 11. 1997.

⁵ Källa: http://www10.calypso.net/ci-100523/sxe.htm

⁶ John Rawls definierar den civila olydnaden som en publik och icke-våldsam politisk akt i opposition mot lagar och politiska förordningar. Den riktas alltså direkt mot samhällets institutioner och inom veganismen används den i syfte att informera samhället om aktiviteter där djur behandlas illa (jfr Rawls 1971).

⁷ Källa: http://www.geocities.com/Capitol Hill/5025/geobook.htm

⁸ Källa: http://arrs.envirolink.org/

⁹ Källa: Eliasb/djurrättsidorna/texter/Galnames.html. Djurrättsalliansens hemsida. Artikel om demonstrationen mot köttindustrin i Umeå den 9. 11. 1996.

Litteratur

- Abrahams, Roger D., 1981. "Shouting match at the border: The folklore of display events. I: Bauman, Richard & Abrahams, Roger D., "And Other Neighbourly Names." *Solid Process and Cultural Image in Texas Folklore*. Austin: University Texas Press.
- Adams, Carol, 1990. *The Sexual Politics of Meat. A Feminist — Vegetarian Critical Theory*. New York: Continuum Publishing.
- Bell, Cathrine, 1992. *Ritual Theory, Ritual Practice*. New York: Oxford University Press.
- Djurens rätt, nr 3 1996.
- Engman, Jonas, 1995. "Socialdemokratisk första maj i Stockholm. Att fira politisk tillhörighet." I: Klein, Barbro (red.), *Gatan är vår. Ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Goffman, Erving, 1974. *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Gålmark, Lisa, 1998. *Djur och människor. En antologi i djuretik*. Nora: Nya Doxa.
- Karlsson, Karin, 1998. *Olaglig kamp för djurens befrielse. Hur veganer försvarar användandet av olagliga metoder*. PISA-rapportserie 24. Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala Universitet.
- Klein, Barbro, 1990 (red.). *Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Melucci, Alberto, 1994. *Nomader i nuet. Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Moran, Victoria, 1997. *Compassion. The Ultimate Ethic. An Exploration of Veganism*. Malaga: The American Vegan Society.
- Petersen, Abby & Thörn, Håkan, 1994. "Social movements as communicative praxis: A case studie of plowshare movement." I: *Young: Nordic Journal of Youth Culture* 2:1994.
- Rawls, John, 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Reagan, Tom, 1989. *The Philosophy of Animal Rights*. Cultural and Animals Foundation. Utan ort.
- Salomonsson, Anders, 1987. *Mera än mat*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Singer, Peter, 1990. *Djurens frigörelse*. Nora: Nya Doxa AB.

- Thörn, Håkan, 1991. "Rörelser i det senmoderna." I: Carle, Johan & Hermansson, Hans-Erik (red.), *Ungdom i rörelse*. Göteborg: Daidalos.
- Västerbottens-Kuriren 15.9. 1994.
- Woodward, Kathryn, (red.) 1997. "Concepts of identity and difference." I: *Identity and Difference*. London: SAGE Publications.

Summary

In the Eye of the Storm

The Vegan Movement and Metaphors of Repulsion

In September 1994 an intense media debate started in Sweden about a group of young people — the vegans. In Umeå, as well as in other Swedish cities, the vegans

are known as animal liberators and participants in a new kind of social and political movement. They are also known as a group who have replaced all meat, as well as other animal products, in their food with different kinds of vegetables. In the vegans interpretation of meat, it becomes a metaphor for death, war, evil, power and inequality between species, sexes and races. This kind of demonstration is a symbolic act which strengthens their critique of civilization. In their critique they use food, and especially the refusal of meat, as an important symbol of identification both within the group and as a marker outwards. In this way they struggle for a healthier ecological environment and a better world for the animals — and people — to live in. Their sometimes brutal methods and actions have become widely known and have placed Umeå on the international map.

Övers. Suzanne Mason